

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ТА МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК І БІБЛІОТЕЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Тетяна КУЛАКОВСЬКА

Науково-методична діяльність НБУВ та її вплив на становлення мережі бібліотек науково-дослідних установ НАН України у 20-30-х роках ХХ ст.

У статті висвітлено основні етапи та напрями діяльності НБУВ як головного науково-дослідного, науково-організаційного, методичного та координаційного центру з науково-методичного забезпечення і розвитку мережі бібліотек науково-дослідних установ Академії наук України у 20–30-х роках ХХ ст. Науково-методична робота НБУВ розглядається як складова наукової діяльності, що спрямовувалася на вдосконалення функціонування як самої Бібліотеки, так і наукових бібліотек України, зокрема академічних, на основі дослідження актуальних проблем бібліотекознавства, бібліографії і книгознавства, впровадження науково-дослідних розробок, передового досвіду роботи, нововведень в бібліотечну практику, на підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Науково-методична робота (НМР) визначається у бібліотекознавстві¹ як виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження на основі дослідження й аналізу бібліотечної практики ефективних методів, прийомів і форм бібліотечної роботи шляхом: розробки регламентуючих документів, методичних рекомендацій; надання організаційно-методичної допомоги бібліотекам за всіма напрямками їхньої діяльності; вивчення, впровадження і поширення передового бібліотечного досвіду (інноваційна діяльність); підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

Мета НМР як складової наукової діяльності бібліотеки – методичне забезпечення всіх напрямів, процесів бібліотечної роботи відповідними рішеннями, рекомендаціями на основі здійснення таких основних функцій НМР, як науково-дослідна, аналітико-синтетична, експериментальна, інноваційна, технологічна, управлінська, впроваджувальна, інформаційна, педагогічна.

¹ Куделько Є. В., Міщ С. Й. Довідник з бібліотекознавства і бібліографії / Під наук. ред. М. П. Бронштейн. – Х., 1969. – С. 124, 138; Библиотечное дело. Терминологический словарь / Рос. гос. б-ка; Ред. кол.: Ю. Н. Гриханов (отв. ред.) и др. – М., 1997. – С. 72; Свобода А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ) // Бібл. вісник. – 1998. – № 2. – С. 6–9; Ванев А. Н. Методическое обеспечение библиотечной деятельности. – М.: ИПО Профиздат, 2000. – С. 19–24.

Кулаковська Тетяна Леонтіївна, н. с. НБУВ.

Започаткування основних напрямів НМР розпочалося в Україні ще в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. і пов'язане з діяльністю видатних бібліотекознавців К. Рубинського, Л. Хавкіної, С. Сірополка, пізніше Ю. Меженка та плеяди відомих бібліотекознавців і бібліографознавців – співробітників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) С. Постернака, В. Козловського, О. Полуляха, Ю. Діяківського, М. Сагарди, Д. Балики та ін. Ці дослідники в своїх працях порушували проблеми організації бібліотечної роботи в Україні, зокрема розробки, уніфікації і впровадження передових на той час бібліотечних технологій на основі вивчення і узагальнення вітчизняного і зарубіжного бібліотечного досвіду; підготовки кваліфікованих бібліотечних кадрів; виступали за визнання бібліотечної професії як самостійної галузі діяльності².

² Рубинский К. И. Положение вопроса о библиотечном персонале в Западной Европе и у нас: Докл., читанный библиотекарем Харьковского ун-та К. И. Рубинским в заседании Общества библиотековедения, 22 нояб. 1908 г. – Х., 1908. – 35 с.; Причины неустройства наших академических библиотек // Библиотекарь. – 1910. – Т. 1. – Вып. 2. – С. 13–22; Положение библиотечного дела в России и других государствах // Труды Первого Всероссийского съезда по библиотечному делу, состоявшегося в Санкт-Петербурге с 1 по 7 июня 1911 г. – В 2-х ч. – Ч. 2. – СПб., 1912. – С. 1–15; Хавкина Л. Б. Библиотеки, их организация и техника: Руководство по библиотековедению. – Изд. 2-е. – СПб., 1911. – 404 с.; Руководство для небольших библиотек. – М., 1911. – 132 с.; Первые курсы по библиотечному

Практична реалізація цих проблем здійснювалася шляхом: створення громадських бібліотечних об'єднань (основними завданнями яких були вивчення роботи вітчизняних бібліотек, ознайомлення з досвідом діяльності зарубіжних книгозбірень; розробка методів роботи бібліотек і впровадження їх в практику); обміну інструктивно-методичними виданнями між бібліотеками: звітами про діяльність, оглядами діяльності, каталогами, правилами, технологічними інструкціями, що згодом дало можливість окремим бібліотекам сформувати фонди бібліотекознавчої літератури і створити спеціальні кабінети бібліотекознавства, на базі яких в подальшому розгорнулася діяльність з надання методичної допомоги бібліотекам, створювалися науково-методичні центри; організації і проведення з'їздів, нарад бібліотечних працівників, на яких обговорювалися найрізноманітніші проблеми організації роботи бібліотек, професійної підготовки бібліотечного персоналу.

Досвід цієї роботи відіграв позитивну роль в організації системи НМР у перші роки радянської влади (20–30-х роках ХХ ст.), зокрема у створенні та функціонуванні бібліотек – методичних центрів. Більшість теоретиків і практиків бібліотечної справи визнають, що в колишньому Радянському Союзі, де державою планомірно створювалася мережа бібліотек і не було достатньої кількості професійно підготовлених бібліотечних фахівців, організація методичних центрів, які здійснювали НМР, стала об'єктивною необхідністю. Ці центри відіграли позитивну роль у розробці концепції бібліотечного будівництва в країні, обґрунтуванні його форм, методів, упровадженні наукових результатів та технологічного досвіду, підвищенні кваліфікації тисяч бібліотечних працівників. Методичні служби були досить гнучкими структурами відповідно до потреб часу і завдань бібліотек, визначали пріоритети в методичній роботі. Створення, функціонування й розвиток методичних служб було одним з досягнень бібліотечної справи того періоду, інновацією в світовому бібліотекознавстві.

Яскравим прикладом такої інноваційної діяльності є історичний досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) 20–30-х роках ХХ ст. в галузі організації НМР, пов'язаний зі

створенням, становленням, функціонуванням мережі бібліотек Національної академії наук України, координаційним та методичним центром для яких з перших років свого існування була Бібліотека.

Всенародна Бібліотека України (ВБУ)³, яка з початку заснування виконувала функції фундаментальної бібліотеки Української академії наук (УАН)⁴ та Національної бібліотеки Української держави, організовувалася як науково-дослідна установа, що повинна була вивчати, розробляти, впроваджувати науково-методичні засади бібліотечної діяльності, організовувати підготовку кадрів, провадити видавничу діяльність. Як фундаментальна бібліотека Академії наук вона створювала документно-інформаційну базу для науково-дослідної роботи її установ, визначала найраціональніші форми обслуговування користувачів. У доповіді тогочасного директора ВБУ С. П. Постернака на засіданні Ради ВУАН про діяльність за 1919–1928 рр. зазначалося, зокрема, що в цей період необхідно було «... краще ув'язати роботу ВБУ з потребами і роботою ВУАН, її відділів та різних установ. Треба визначити в порозумінні з ВУАН напрямки комплектування, порядок і правила обслуговування книгами ВБУ різних академічних установ, бібліотек та наукових співробітників ВУАН»⁵.

Академія наук розглядала Бібліотеку як самостійну наукову установу, що проводила науково-практичну та координаційну діяльність. Зокрема, у «Відозві від Тимчасового Комітету для заснування Національної бібліотеки Української держави в Києві», підписаній головою ТК академіком В. І. Вернадським та його членами С. О. Єфремовим, Г. П. Житецьким, В. О. Кордтом, А. Ю. Кримським, зазначалося, що Національна бібліотека «має являтися не самісінькою книгозбірнею. Має з неї бути й наукова установа, що присвячує себе вивченню книги...», повинна організовувати «...по змозі спільний каталог всіх головних громадських та державних бібліотек України, отак як це зроблено в Берліні для бібліотек Пруссії...»⁶. Відповідно до свого Статуту (1923 р.) Бібліотека готувала звіти (звідомлення) про діяльність, каталоги та наукові описи книг, рукописів, колекцій, наукові роботи з питань бібліотекознавства та бібліографії. Рада Бібліотеки, до складу якої, крім бібліотекарів, входили представники Спільного зібрання Академії

делу // Вестник воспитания. – 1913. – № 8. – С. 91–99; Сиропалко С. Народные библиотеки: Порядок открытия библиотек и их организация. – М., 1910. – 43 с.; Сиропалко С. Народні бібліотеки. Організація та техніка бібліотечного діла. – Кам'янець-Подільський, 1919. – 22 с.; Короткий курс бібліотекознавства. Історія. Теорія та практика. – Л., 1927. – 110 с.; Меженко Ю. Бібліотечна техніка. – К., 1921. – 54 с.

³ З 1918 по 1934 р. – ВБУ, з 1934 р. – Бібліотека АН УСРР, мала й інші назви, нині НБУВ.

⁴ З 1918 по 1921 р. – УАН, з 1921 по 1936 р. – ВУАН, з 1936 р. – АН УСРР, нині НАН України.

⁵ Вісті ВУАН. – 1929. – № 2. – С. 27.

⁶ Бібл. вісник. – 1993. – № 3–4. – С. 10–12.

наук, повинна була розглядати і затверджувати підготовлені підрозділами Бібліотеки технологічні інструкції, правила користування фондами, наукові розробки, тобто створювати «...наукові інструкції, що торкаються бібліотекознавства та бібліографії...»⁷.

З перших років свого існування ВБУ стала для бібліотек України школою практичного бібліотекознавства, упродовж десятиліть була координаційним та організаційним центром, осередком бібліотечної науки. Саме тоді закладалися організаційні підвалини діяльності ВБУ як методичного центру, зокрема для бібліотек наукових установ Академії, коли Бібліотека, вирішуючи нагальні питання бібліотечної теорії та практики, оперативно поширювала напрацьовані здобутки на бібліотеки України, у першу чергу на академічні.

Уже в першому Статуті УАН (1918 р.) передбачалося, що при Відділах (Академія складалася тоді з трьох Відділів – історично-філологічних, фізично-математичних та соціальних наук), при наукових установах Академії та при окремих кафедрах органіуються ретельно дібрані бібліотеки з певних галузей знань, пов'язані з Національною бібліотекою і «...все, що друкується в межах України будь-якими мовами, засилається в одному примірникові до Академії за-для бібліотек Відділів, установ та кафедр, незалежно від тих примірників, які надходять до Національної Бібліотеки»⁸.

У 20-30-х роках відбувалося створення в структурі науково-дослідних установ Академії бібліотек, що забезпечували документами, джерелами та інформацією розвиток наукових досліджень⁹. З 1919 по 1939 рр. було організовано 21 бібліотеку в наукових установах Академії. У створенні бібліотек, формуванні їх фондів, організації каталогів, класифікації літератури активну участь брали вчені Академії. Ядро фондів більшості бібліотек науково-дослідних установ (НДУ) складала особисті

⁷ Статут Національної бібліотеки Української народної республіки в м. Києві при Українській Академії наук // Бібл. вісник. – 1993. – № 3–4. – С. 14–16.

⁸ Статут і штати Української Академії Наук в Києві. – К., 1919. – С. 3, 6, 12.

⁹ Див. зокрема: *Свобода А. А., Смаглова Н. І., Солоїденко Г. І.* Становлення мережі бібліотек наукових установ // Бібл. вісник. – 1993. – № 5–6. – С. 14–18; *Кучмаренко В. А., Старовойт С. В.* З історії формування бібліотек академічних установ України і розвитку видавничої справи УАН (1918–1928) // Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – К.: НБУВ, 2000. – Вип. 5. – С. 82–91; *Посудневська Т. В.* Наукова бібліотека Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України // Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України: 1926–2001. Сторінки історії. – К., 2003. – С. 412–429.

бібліотеки та колекції відомих учених-засновників цих установ – Т. І. Вяземського (Карадазька біологічна станція), О. О. Ковалевського та С. А. Зернова (Севастопольська біологічна станція), О. О. Богомольця та Р. Є. Кавецького (нині Інститут експериментальної патології, онкології та радіобіології), О. В. Палладіна (нині Інститут біохімії) та ін.¹⁰

Активну участь учені Академії (зокрема О. О. Богомолец, М. М. Гришко, С. О. Єфремов, Д. І. Багалій, Д. К. Заболотний, М. П. Кравчук, М. М. Крилов, А. Ю. Кримський, О. В. Палладін, Є. О. Патон, М. Г. Холодний, І. І. Шмальгаузен та інші) брали у книгообмінних зв'язках бібліотек, у замовленні іноземної наукової літератури. Вони листувалися з відомими зарубіжними вченими, стежили за інформацією про вихід наукових журналів, допомагали визначити найцінніші у науковому плані видання, складали списки видань для затвердження їх вищими відомчими інстанціями¹¹.

У бібліотеках Академії наук працювали бібліотекарями (здебільшого нештатними, без спеціальної бібліотечної підготовки, в тяжких умовах та за символічну платню) наукові співробітники академічних установ. Вони приймали, обліковували, організовували фонди, обслуговували вчених, готували бібліографічні видання, паралельно займаючись науковою діяльністю за тематикою установ Академії. Так, бібліотекарем Бібліотеки ім. В. Б. Антоновича Історико-філологічного відділу Академії працювали: К. М. Антонович-Мельник, історик, археолог, громадський діяч; історик О. О. Грушевська; письменниця Н. Д. Романович-Ткаченко. Математик М. А. Бик була нештатною співробітницею бібліотеки Комісії вищої математики; філолог, н. с. Є. О. Дзбанівський – бібліотеки Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Ф. К. Вовка¹². Перших бібліотекарів наукових установ, справжніх ентузіастів своєї справи, торкнулися і численні реорганізації, що відбувалися в Академії у зв'язку з переорієнтацією її діяльності відповідно до завдань соціалістичного будівництва в країні, основних напрямів ідеологічної політики партії й держави, і репресивні заходи щодо цілого покоління української інтелігенції та громадських діячів. Так, згідно

¹⁰ Бібліотеки Національної академії наук України: Довідник / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Укл.: А. А. Свобода та ін.; Наук. ред. О. С. Онищенко. – К., 1996. – С. 60, 65, 66.

¹¹ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К.: НБУВ, 1998. – С. 151–152.

¹² Співробітники ВУАН (1924–1928) // Історія Національної академії наук України. 1924–1928: Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 606, 612, 631.

з «Протоколом засідання комісії по чистці апарату ВУАН 6 серпня 1930 р.»¹³ було знято з роботи «...як колишню поміщицю, що була заховала свій соцстан в минулому...» з заборною обіймати будь-які посади в радянському кооперативному та громадському апараті зав. бібліотеки Інституту технічної механіки Н. М. Караваєву. За «...безпорядок, хаос в бібліотеці, за заховування бібліотек білоемігрантів, погромницької літератури зняти з посади зав. бібліотекою I Відділу (Історико-філологічного) Академії К. М. Антонович»¹⁴. До бібліотечних фахівців установ Академії 20–30-х років можна повною мірою віднести слова першого директора ВБУ С. П. Постернака: «...треба було великих сил і великої любові до бібліотеки, щоб продовжувати в ній працювати, віддавати їй цілий робочий день, не дивлячись на ... жахливі умови праці. І ось на фоні цих умов особливо яскраво виступає відданість бібліотеці більшості сучасного персоналу, який не кинув бібліотеки навіть в найтяжчі часи, оддаючи їй багато сил, здоров'я і нічого майже від неї не одержуючи...»¹⁵.

Питання про різні аспекти діяльності бібліотек академічних установ постійно розглядалися на засіданнях Президії ВУАН. Наприклад, лише протягом 1929 р. 11 разів заслуховувалися питання з різних напрямів організації бібліотечно-бібліографічної роботи¹⁶:

- ◆ про порядок придбання книг для бібліотеки Соціально-економічного відділу Академії;
- ◆ про занесення бібліотеки Фізико-математичного відділу до списку для отримання одного примірника книжок через Книжкову палату УСРР;
- ◆ проект розкладу робочого дня в бібліотеках ВУАН;
- ◆ про стан бібліотечної справи у ВУАН тощо. Аналіз роботи бібліотек відділів Академії, на-

¹³ Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 102.

¹⁴ Інформація Комісії з чистки апарату ЦК КП(б) про результати роботи [11 жовтня 1930 р.] // Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 122.

¹⁵ Постернак С. П. Всенародна Бібліотека України при Українській Академії наук / ВУАН. – К.: Друк. ВУАН, 1923. – С. 49.

¹⁶ Організаційно в цей період Академія наук складалася з трьох Відділів: I – Історико-філологічного, II – Фізико-математичного, III – Соціально-економічного, до складу кожного входили кафедри, комісії, інститути, товариства. Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 376, 379–380, 393, 419; Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю. Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918–1999. – К.: Фенікс, 2000. – С. 176.

уково-дослідних установ з основних напрямів: формування фонду, каталогізації, класифікації літератури, обслуговування вчених, бібліографічної роботи містився в щорічних звітах («справозданнях») про діяльність академічних установ. Так, в «Справозданні про діяльність Інституту технічної механіки за 1924 р.» робота бібліотеки представлена окремим розділом: подано характеристику складу користувачів; обсяг фонду; окреслено основні напрями роботи – класифікація літератури, підготовка бібліографічного довідника технічної літератури тощо¹⁷.

Науково-методичну діяльність у ВБУ в цей період при відсутності в її структурі відповідного методичного підрозділу здійснювали всі відділи та служби за напрямами своєї діяльності, поширюючи напрацювання на наукові бібліотеки України. Слід зауважити, що модель науково-методичної роботи ВБУ як координаційного та організаційного центру для бібліотек України і, зокрема, для бібліотек мережі академічних установ, що формувалися саме в цей історичний період, знайшла відображення в концепції методичної діяльності НБУВ кінця 90-х років ХХ ст.¹⁸

У 1918–1923 рр. фахівцями Бібліотеки на основі вивчення та узагальнення передового вітчизняного і зарубіжного бібліотечного досвіду стала створюватися нормативно-інструктивна база бібліотечної технології формування фондів (облік, каталогізація, класифікація, організація, розстановка тощо). Зокрема, Ю. Меженко, прихильник децимальної системи класифікації бібліотечних фондів, очолюючи Раду бібліотекарів ВБУ, впроваджував у практику роботи Бібліотеки доопрацьований для систематичного каталогу варіант таблиць (український переклад) Міжнародного бібліографічного інституту «Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація». Бібліотекознавець вважав, що «...децимальна система ... цілком справедливо зветься міжнародною і набула широкого поширення у всій Європі. Й буде дивно, якщо наша молода бібліотека зараз при утворенні зречеться цього наукового надбання»¹⁹. Ю. Меженко брав також участь у складанні інструкції з обліку, опрацювання та каталогізації фондів Бібліотеки. Зокрема, для ведення систематичного каталогу було прийнято десяткову

¹⁷ Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 70–72.

¹⁸ Докладніше див.: Свобода А. Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ) // Бібл. вісник. – 1998. – № 2. – С. 6–9.

¹⁹ Стрішенець Н. В. Бібліографічна спадщина Юрія Меженка / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – С. 33.

(децимальну) бібліографічну класифікацію, а для складання карток – міжнародну каталографію, передову у бібліотечній справі на той час²⁰. Науково-методичні питання організації та класифікації фондів розроблялися Бібліотекою в 20–30-х роках постійно, їх результати регулярно висвітлювалися на сторінках фахових видань, які видавала ВБУ.

Згодом на порядку денному постало питання про створення в Бібліотеці підрозділу, який би координував методичну роботу відділів, пов'язану з розробкою та впровадженням оптимальних бібліотечних технологій, підготовкою нормативно-інструктивних документів та методичних матеріалів; вивчав, узагальнював, упроваджував у бібліотечну практику передовий досвід роботи бібліотек України, Росії та інших країн. Таким підрозділом став відділ бібліотекознавства ВБУ, організація якого почалася з 1922 р., а одним з основних напрямів діяльності було формування фонду видань з бібліотечної теорії та практики («Бібліотековіани»), поповнення його за рахунок налагодження професійних контактів з вітчизняними, зарубіжними бібліотеками різних типів, у т. ч. національними, а також науковими товариствами, бібліографічними, книгознавчими організаціями, професійними громадськими об'єднаннями з метою отримання документів, матеріалів, інформації про організацію їх діяльності, нові бібліотечні технології, особливості функціонування, систему підвищення кваліфікації кадрового складу тощо²¹.

У 1924 р. на базі відділу бібліотекознавства ВБУ було створено Кабінет бібліотекознавства, який мав сприяти розвитку бібліотечної справи, організовуючи наукову розробку питань бібліотечної теорії та практики і популяризуючи їх серед бібліотечних працівників наукових, зокрема академічних бібліотек. Основними напрямками діяльності Кабінету, що «...для науки бібліотекознавства має не меншу вагу, ніж лабораторії для природничих наук...»²², були: педагогічна – організація лекцій, курсів, гуртків, на яких бібліотекарі знайомилися з найкращими досягненнями в галузі бібліотекознавства, новими методами бібліотечної роботи; науково-організа-

ційна – організація нарад, зборів, семінарів, інших загальнобібліотечних заходів, де обговорювалися і вирішувалися актуальні питання бібліотечної теорії та практики; консультаційна діяльність. За проектом Кабінет повинен був складатися з фонду бібліотекознавчої та книгознавчої літератури, як бази для проведення цієї роботи, Музею бібліотекознавства, довідково-бібліографічного апарату і намагався задовольнити професійні потреби бібліотечних фахівців як ВБУ, так і бібліотек Києва²³.

Одним з найважливіших питань, у вирішенні якого брав участь Кабінет бібліотекознавства, було забезпечення наукових бібліотек кваліфікованими кадрами. Працівники Кабінету активно сприяли підготовці бібліотечних фахівців вищої та середньої кваліфікації: виготовляли та збирали схеми, малюнки, графіки, карти, фотографії, що ілюстрували різні види, форми та етапи бібліотечно-бібліографічної роботи, бібліотечки методичних матеріалів з основних напрямів роботи бібліотек – комплектування, каталогізації, класифікації тощо. На базі Кабінету діяла диференційована система підготовки спеціалістів: лекції, практикуми, стажування у відділах, консультаційні семінари для бібліотекарів київських академічних бібліотек; одно- і дворічні курси за окремими програмами для працівників ВБУ та інших наукових бібліотек. У навчальних програмах висвітлювалися питання управління бібліотечною справою, історія вітчизняних та зарубіжних бібліотек, організація і методи роботи сучасних наукових та масових бібліотек, діяльність бібліотечних мереж країни, організація бібліотечної статистики та обліку фондів, питання бібліотечної технології. Багато уваги приділялося практичним заняттям, що допомагали закріпити здобуті знання та навички. Про масштаби цієї роботи свідчать такі дані: лише протягом 1925 р. курси при ВБУ закінчили 70 бібліотекарів київських академічних бібліотек²⁴. У відділах Бібліотеки проведено 24 години практичних занять з бібліотекарями академічних установ²⁵, співробітниками Бібліотеки, зокрема С. П. Постернаком та В. О. Козловським, прочитано 36 лекцій.

Результати науково-організаційної, науково-ме-

²⁰ Ковалевський І. О. Теоретичні підстави бібліографічної класифікації та існуючі класифікаційні схеми в порівнянні з міжнародною децимальною системою // *Голос друку*. – Х., 1921. – Кн. 1. – С. 76–98.

²¹ Биковський Л. Бібліотековіани ВБУ // *Бібліолог. вісті*. – 1923. – № 3. – С. 27–34; Іваницький В. Ф. Бібліотековіани ВБУ // *Там само*. – № 4. – С. 45–48; Відділ бібліотекознавства // *Там само*. – 1923. – № 2. – С. 42.

²² Полулях О. Кабінет бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України // *Бібл. зб.* – Ч. 2. – На наук.-бібліотеч. фронті УСРР. – К., 1927. – С. 114.

²³ Полулях О. Як співробітники ВБУ використовують Кабінет бібліотекознавства // *Бібл. журн.* – 1925. – Ч. 8–10. – С. 48–54; Кабінет бібліотекознавства при ВБУ // *Там само*. – Ч. 2–3. – С. 5–7; Кабінет бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України // *Бібл. зб.* – Ч. 2. – На наук.-бібліотеч. фронті УСРР. – К., 1927. – С. 114–117.

²⁴ Козловський В. О. Підготування та перепідготування середнього персоналу наукових бібліотек УСРР // *Бібл. зб.* – Ч. 2. – К., 1927. – С. 110, 112–113.

²⁵ Архів НБУВ, оп. 1, спр. 62, арк. 188–189.

тодічної, науково-педагогічної діяльності ВБУ, досвід книгозбірень України, СРСР, інших країн, проблеми теорії та практики бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства широко висвітлювалися на сторінках фахових періодичних видань Бібліотеки, серед яких «Книжковий вісник» (1919), «Бібліотечний журнал» (1925–1926), «Бібліотечний збірник» (1926–1927), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930)»²⁶.

Бібліотека вела активний пошук форм міжбібліотечного спілкування і співпраці для вирішення загальнобібліотечних проблем: акумулювання передового досвіду роботи бібліотек України, у т. ч. академічних, теоретичних і практичних досягнень у галузі бібліотекознавства та бібліографознавства, розв'язання проблем підготовки бібліотечних кадрів тощо. Як зазначалось у звіті про роботу Української Академії Наук за 1924 р., «Всенародна бібліотека почала виходити з того стану зосередження в самій собі, що в ньому вона перебувала доти, й узяла зав'язувати сотні й тисячі стосунків і зносин з бібліотеками Києва, УСРР, СРСР і закордону, з різними економічними й державними установами»²⁷. Саме ВБУ належить ідея створення професійної громадської організації для бібліотек різних типів, у т. ч. наукових і академічних, м. Києва, яка мала виконувати організаційні, координаційні й методичні функції. У 1924 р. було створено Київське бібліотечне об'єднання, діяльність якого позитивно вплинула на розвиток бібліотечної справи²⁸. Об'єднання складалося з двох секцій: академічних бібліотек та дитячих бібліотек. Основними завданнями Об'єднання були: розробка питань щодо наукової постановки бібліотечної справи у Києві; опрацювання бібліотечної методики; перепідготовка та підготовка бібліотечних фахівців. Члени Об'єднання аналізували досвід роботи бібліотек м. Києва; розробили положення про бібліотечні ради, форми бібліотечної звітності; підготували і провели п'ять загальноміських конференцій. Це був організаційно-мето-

дичний центр, місце професійного спілкування бібліотекарів Києва²⁹.

Діяльність Секції академічних бібліотек базувалася у ВБУ³⁰, колектив якої організовував і проводив засідання бюро й ради Об'єднання, конференції, забезпечував діяльність курсів, гуртків. Саме рішенням бюро Секції було створено Кабінет бібліотекознавства, який був базою для підвищення кваліфікації, удосконалення роботи бібліотек-членів Секції академічних бібліотек.

Наукові засади діяльності бібліотек розробляв створений 1925 р. у ВБУ Науково-дослідний інститут бібліотекознавства (НДІБ, у 1926 р. реорганізований у Науково-дослідну комісію бібліотекознавства і бібліографії)³¹. Основними напрямками його діяльності були: науково-дослідна робота в галузі бібліотекознавства; науково-педагогічна – підготовка дослідників у галузі бібліотекознавства; науково-організаційна – координація науково-дослідної роботи ВБУ та залучення до неї бібліотечних фахівців з інших наукових бібліотек України. До кола питань, які вирішував НДІБ, входили: проблеми діяльності академічних бібліотек, зокрема, наукова організація праці в бібліотеках; створення єдиної загальної каталогізаційної інструкції, зведених алфавітних та систематичних каталогів; вивчення потреб читача наукової бібліотеки; бібліографічна робота; питання історії та сучасного стану бібліотек України, зокрема, підготовка довідкового видання про академічні та наукові бібліотеки України; створення бібліотечної термінології; організація підготовки та перепідготовки кадрів тощо.

У рішеннях Першої конференції наукових бібліотек (1925 р.), організаторами якої були фахівці НДІБ, значна увага приділялась створенню зведених каталогів наукових бібліотек України. Першочерговим завданням вважалася організація зведеного каталогу фондів бібліотек, що входили до складу Академії наук. Для вирішення цього питання було організовано комісію з фахівців ВБУ –

²⁶ Докладніше див.: *Одинока Л. П.* Періодичні видання 20–30-х років як джерело вивчення історії бібліотечної справи в Україні // *Державні бібліотеки: сучасні проблеми і перспективи*: Зб. наук. праць / Держ. б-ка України. – К., 1993. – С. 83–90.; *Солонська Н.* Періодичні видання Національної бібліотеки України (1919–1998) // *Бібл. вісник*. – 1998. – № 5. С. 38–49.

²⁷ Розділ 5 «Всенародна бібліотека серед зовнішнього оточення» // *Звідолення Української Академії Наук у Києві за 1924 р.* – К., 1925. – С. 10.

²⁸ *Ступак В. Л.* Діяльність Київського бібліотечного об'єднання у 20-х рр. ХХ ст. // *Історія бібліотечної справи в Україні*: Зб. наук. праць. – К., 1995. – Вип. 1. – С. 24–25.

²⁹ *Фридьєва Н.* Киевское библиотечное объединение // *Красный библиотекарь*. – 1925. – № 3. – С. 102; *Фридьєва Н.* К вопросу о работе методической секции библиотечного объединения // *Красный библиотекарь*. – 1926. – № 6. – С. 62–75.; *Керекез Я.* Библиотечно-методична робота на Київщині в 1929–1930 рр. // *Бібліолог. вісті*. – 1930. – № 2. – С. 114–116.

³⁰ *Гельфанд Л.* Академічна секція Об'єднання бібліотечних кадрів м. Києва (15.VII. 1924 – 15. I. 1927) // *Бібліолог. вісті*. – 1927. – № 1. – С. 113–116.

³¹ Роботі НДІБ присвячена окрема монографія: *Матусевич В. В.* Діяльність Науково-дослідної комісії бібліотекознавства та бібліографії в 1925–1933 рр. – К.: НБУВ, 1998. – С. 11–12, 27.

співробітників НДІБ В. О. Козловського, Ю. П. Діаківського, Н. В. Піскорської³². Розробки науковців ВБУ з питань каталогізації, наукової організації праці, вивчення потреб читачів тощо проходили апробацію як у самій бібліотеці, так і в бібліотеках наукових установ (наприклад, упроваджувалися розроблені фахівцями ВБУ норми на основні бібліотечні процеси).

Таким чином, уже в 20–30-х роках ВБУ виступає як осередок бібліотечної науки в Україні і виконує роль координаційного та організаційного центру, школи практичного бібліотекознавства, оскільки «...процес шукання найдоцільніших форм і методів роботи – постійний науковий обов'язок Всенародної бібліотеки України»³³. Результати плідної праці науковців ВБУ знайшли відображення в матеріалах і рішеннях Першої конференції наукових бібліотек УСРР (1925)³⁴. Цей захід ВБУ планувала провести як спеціальну нараду для академічних бібліотек з метою координації їх діяльності та обговорення проблем, але актуальність поставлених завдань сприяла значному розширенню кола учасників конференції – у роботі взяли участь 67 делегатів та 137 гостей.

Доповіді (всього їх проголошено 22, працювало 12 комісій, які прийняли 19 проектів резолюцій) були присвячені основним напрямкам подальшого розвитку бібліотечної справи: становленню мережі наукових бібліотек, науково-дослідній роботі в бібліотеках та підготовці наукових кадрів; проблемам бібліографічної роботи; каталогізації; уніфікації бібліотечної технології; бібліотечній статистиці; науковій організації праці в бібліотеках; обслуговуванню читачів; комплектуванню вітчизняною та зарубіжною літературою; міжбібліотечним зв'язкам та співпраці; підготовці бібліотекарів-практиків, кваліфікаційним вимогам до бібліотечних фахівців тощо.

Уперше в Україні учасники конференції розглянули проблеми координації науково-методичного забезпечення розвитку бібліотечної технології, зокрема обговорили питання про єдині науково-методичні основи каталогізації та створення взаємопов'язаної системи каталогів. Були прийняті рішення про уніфіковані друковані картки та визначення

принципів бібліографічного опису, про створення єдиної каталографічної інструкції для наукових бібліотек, поширивши її згодом на всі бібліотеки України.

На порядку денному було питання організації функціонування наукових бібліотек, до складу яких входили і бібліотеки наукових установ Академії, як єдиної бібліотечної системи – документно-ресурсної бази наукової і науково-навчальної роботи. Для цього необхідно було вирішити цілу низку організаційних питань: виявити і зареєструвати наукові бібліотеки, впорядкувати їх фонди тощо. Так, за неповними даними анкетування та перепису бібліотечних закладів України, здійсненого ВБУ та Секцією академічних бібліотек у 1925 р., в установах Академії наук нараховувалося 14 бібліотек³⁵. З пропозицією про проведення в 1926 р. перепису бібліотек України на конференції виступив Ю. Меженко. Резолюції і рішення конференції стали програмою подальшого розвитку наукових бібліотек України, визначили роль і місце ВБУ як центру координаційної, науково-методичної роботи і сьогодні не втратили своєї актуальності. Підсумовуючи досягнення Першої конференції, директор Бібліотеки С. П. Постернак підкреслив, що «...своє основне завдання вона виконала – проблему наукових бібліотек яскраво поставила на чергу дня, порушивши всі основні питання життя наукових бібліотек»³⁶.

На початку 30-х років відбувається переорієнтація діяльності ВБУ, пов'язана зі структурною та ідеологічною реорганізацією, що відбувалася у Всеукраїнській Академії наук (ВУАН), процесами у бібліотечній справі УСРР, що спрямовувалися на тісніший зв'язок з практикою соціалістичного будівництва в країні. Слід сказати, що цей етап у діяльності Бібліотеки, зокрема в становленні її науково-методичної роботи був суперечливим, переломним. З одного боку, на фоні ліквідації «старої Академії» відбувалася активна ідеологізація Бібліотеки, репресії щодо її провідних спеціалістів, знищення здобутків попередніх років у бібліотекознавстві, бібліографознавстві, книгознавстві, перетворення ВБУ з бібліотеки світового рівня на державне книгосховище загальнодержавного типу. З іншого боку, загальнодержавна реформа бібліотечної справи, спрямована на створення єдиної мережі бібліотек в країні, як бази розвитку виробництва, науки, культури, освіти, вимагала активнішого за-

³² Діаківський Ю. П. Про зведений каталог ВБУ та інших академічних бібліотек України // Бібл. журн. – 1925. – № 8/10. – С. 29–33.

³³ Сагарда М. І. Науково-дослідчі завдання Всенародної бібліотеки України // Бібл. зб. – Ч. 2. – На науково-бібліотечному фронті УСРР. – К., 1927. – С. 45.

³⁴ Бібл. зб. – 1926. – Ч. 1. – Праці Першої конференції наукових бібліотек УСРР. – 176 с.

³⁵ Постернак С. П. Проблема наукових бібліотек УСРР // Бібл. зб. – Праці Першої конференції наукових бібліотек УСРР. – К., 1926. – Ч. 1. – С. 16–23.

³⁶ Там само. – С. 19.

проведення теорії в практику бібліотечного життя, методичного забезпечення бібліотечно-бібліографічних процесів, тіснішого зв'язку бібліотек з завданнями соціалістичного будівництва³⁷.

У цей період на формування бібліотечної мережі Академії наук, посилення методичного забезпечення роботи бібліотек наукових установ та організаційне закріплення цієї діяльності вплинув «План реорганізації бібліотечної справи в ВУАН», затверджений Президією ВУАН від 14 листопада 1930 р., підготовлений за результатами обстеження стану бібліотечної справи ревізійною комісією Академії, що визнала його незадовільним, оскільки, як зазначалося в цьому документі, «...ні одна сторона бібліотечної справи у ВУАН не була продумана і впорядкована: ні типізація бібліотек, ні комплектування, ні бібліотечна техніка, ні книгокористування»³⁸. План реорганізації охоплював усі напрями діяльності бібліотек ВУАН і визначав основні заходи з її вдосконалення в світлі нових вимог розвитку соціально-економічної та ідеологічної сфери соціалістичного суспільства. Передбачалося, що мережа бібліотек ВУАН складатиметься з ВБУ, двох спеціальних бібліотек I і II Відділів, що комплектуватимуться літературою з усіх галузей знань³⁹, «підручних бібліотек» установ ВУАН, які формуватимуть фонди для щоденного використання у науковій роботі, всі бібліотеки ВУАН об'єднуються в єдину мережу з єдиним книжковим фондом, управлінням, уніфікованою бібліотечною технологією, зведеними каталогами, координацією комплектування та книгокористування.

Управління бібліотечною справою мало здійснюватися централізовано Бібліотечною комісією (БК), організованою згідно з рішенням Президії ВУАН від 22 січня 1929 р.⁴⁰ До складу Комісії входили голова, два зав. бібліотек Відділів, два представники ВБУ, представники Відділів Академії та установ при Президії ВУАН. На БК поклалися загальне керівництво, координація та раціоналізація діяльності бібліотек мережі ВУАН, регулювання книгокористування, підготовка інструкцій, пра-

³⁷ Дубровіна Л. А. Всенародна бібліотека України під час реорганізації її діяльності в 1929–1934 рр. // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. пр. НБУВ. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 4–16.

³⁸ Вісті ВУАН. – 1930. – № 6. – С. 22–25.

³⁹ Для покращання організаційної структури Академії наук України в цей період (1930 р.) було об'єднано установи спорідненого профілю у цикли, які розподілялися по двох (замість трьох) Відділах: I – Природничо-технічному, II – Соціально-економічному: Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю. Історія Національної академії наук України ... – С. 194.

⁴⁰ Вісті ВУАН. – 1929. – № 9–10. – С. 16.

вил тощо. Комісії підпорядковувалися всі бібліотеки Академії (крім ВБУ); весь книжковий фонд (у т. ч. дублетний та нерозподілений); книгообмін ВУАН, зокрема наголошувалося на тому, що безоплатне розсилання видань Академії відбувається за списками, складеними Бюро обміну і розповсюдження видань Академії під контролем неодмінного секретаря та вченого секретаря Президії.

З метою уніфікації бібліотечної технології планувалося запровадити в бібліотеках ВУАН єдину систему обліку фондів (інвентаризація); опис за єдиною каталографічною інструкцією; єдиний для всіх каталогів стандартний формат карток (12,5x7,5 см); організувати в усіх бібліотеках наукових установ два каталоги – алфавітний та систематичний, або предметний (систематичний – за єдиною для академічних бібліотек схемою класифікації; алфавітний – за єдиними для всіх бібліотек інструкціями (окремо для кирилиці і латиниці)). З метою відображення єдиних фондів бібліотек Академії в довідково-бібліографічному апараті передбачалося організувати два зведених каталоги (щоб знати місцезнаходження того чи іншого видання), налагодити планове комплектування цього фонду та раціональне оперативне використання. Поповнення фонду планувалося здійснювати двома способами: централізованим (шляхом координації Бібліотекою виконання замовлень установ) та децентралізованим (за ініціативою і заходами кожної установи, погодженими і скоординованими з Бібліотекою).

Таким чином, план окреслював широке коло проблем, які ВБУ, як координаційний центр, стала реалізовувати в своїй подальшій діяльності, чим було закладено підґрунтя розвитку бібліотек наукових установ як єдиної мережі, створення системи науково-методичного забезпечення їх діяльності. Основні положення цього документа не втратили актуальність і в наш час, а знайшли відображення та подальший розвиток у «Положенні про мережу бібліотек Національної академії наук України», затвердженому рішенням Інформаційно-бібліотечної ради НАН України від 6 лютого 1997 р. Мета його – координація діяльності бібліотек мережі в інформаційному забезпеченні потреб вітчизняної науки, їх розвитку як єдиної бібліотечно-інформаційної системи Академії⁴¹.

Значно активізувалась методична і практична допомога бібліотекам мережі після 1934 р., коли

⁴¹ Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи НАН України: Зб. док. і матеріалів / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 15–19.

Бібліотека АН УСРР (з 1934 р.) була повністю підпорядкована Академії наук. Науково-дослідна робота Бібліотеки спрямовувалась у цей період на бібліотечно-бібліографічне забезпечення діяльності Академії, організацію мережі бібліотек наукових установ, керівництво нею та надання методичної допомоги з усіх напрямів бібліотечної роботи⁴². Вперше обов'язки Бібліотеки АН УСРР щодо організації науково-методичного керівництва діяльністю бібліотек Академії закріплювалися Статутом книгозбірні, розробленим відповідно до Статуту АН УСРР (після реорганізації ВУАН у 1936 р. в АН УСРР) і затвердженим у 1936 р.⁴³ Згідно з новим Статутом Бібліотека повинна була складатися з двох основних частин: фундаментальної бібліотеки та фахових бібліотек наукових установ Академії (філій Бібліотеки), що мали єдиний книжковий фонд. Згодом, після чергової реорганізації в АН УСРР та закріплення сталої структури академічних інститутів було прийнято рішення відмовитися від поняття «фундаментальна бібліотека» та «філії» стосовно бібліотек науково-дослідних установ і введено поняття «бібліотечна мережа АН УСРР», у якій функціонувала головна, центральна бібліотека (БАН УСРР) та наукові бібліотеки НДУ АН.

Після прийняття січневою сесією Академії наук рішення про вдосконалення роботи бібліотек мережі (1936 р.) Бібліотека розпочала цілеспрямовану діяльність з формування єдиної мережі бібліотек та організації науково-методичного керівництва їх діяльністю. Поширювалися і поглиблювалися зв'язки Бібліотеки з академічними бібліотеками, зокрема, в комплектуванні за міжнародним книгообміном, централізованій передплаті іноземних наукових періодичних видань, централізованому опрацюванні іноземних монографій, обслуговуванні читачів через індивідуальний абонемент та за МБА, підвищенні кваліфікації бібліотечних працівників, обстеженні стану роботи бібліотек тощо.

У 1937 р. науково-методичний напрям діяльності Бібліотеки оформився організаційно після того, як у структурі БАН УСРР почав функціонувати сектор методичної роботи, а потім методичний відділ⁴⁴. Першою завідувачкою була З. М. Ільницька (з грудня 1935 р. – заступник директора Бібліотеки, з 26. 05. 1936 до

11. 10. 1937 – т. в. о. директора Бібліотеки)⁴⁵. Пізніше З. М. Ільницька працювала зав. методичного відділу, її дослідження, зокрема стаття «Більше уваги охороні книжкових фондів», не втратили актуальності і сьогодні⁴⁶. До складу відділу ввійшли: Кабінет бібліотекознавства, групи (мережі бібліотек АН; підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів; гігієни та охорони книжкових фондів; раціоналізації бібліотечної праці). Відділ формував фонд бібліотекознавчої літератури, створював ДБА, обслуговував читачів, вів довідково-бібліографічну та консультаційну роботу з питань бібліотекознавства. Співробітники відділу проводили науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства та бібліографознавства, організовували підготовку та перепідготовку бібліотечних кадрів; методичну роботу в бібліотеках мережі АН, зокрема, проводили систематичний облік роботи бібліотек, вивчали, узагальнювали та впроваджували в практику передовий досвід; розробляли методичні матеріали з основних напрямів бібліотечно-бібліографічної роботи (планування, звітність, опрацювання фондів, інформаційне забезпечення, обслуговування читачів тощо).

Розроблялися методичні засади співпраці та взаємодії БАН УСРР і бібліотек мережі, було підготовлено проект Положення про спеціальну бібліотеку при науково-дослідній установі АН УСРР. Виходячи з параграфу 7 Статуту БАН, в якому підкреслювалося, що бібліотечна мережа Академії наук повинна складатися з усіх спеціальних бібліотек інститутів, лабораторій, філій, станцій та комісій, в основу Положення було покладено ідею про необхідність створення єдиного бібліотечного фонду Академії на наукових засадах єдиного планування, узгодження напрямів комплектування й розподілу фондів під науково-методичним керівництвом БАН⁴⁷.

Згідно з цим проектом, підготовленим зав. методичного відділу З. М. Ільницькою, спеціальні бібліотеки організаційно належали відповідним структурам Академії, але напрями їх діяльності, її обсяги визначалися директором БАН за узгодженням з керівниками НДУ. Плани роботи цих бібліотек були складовою плану діяльності установи і одночасно частиною плану БАН. Фонди бібліотек НДУ комплектувалися згідно з науковою тематикою установ, поповнення їх відбувалося за рахунок

⁴² *Онищенко О., Дубровіна Л.* Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в 1918–1998 рр.: Основні етапи розвитку // *Бібл. вісн.* – 1998. – № 5. – С. 5–17.

⁴³ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К.: НБУВ, 1998. – С. 263–264.

⁴⁴ Там само. – С. 264.

⁴⁵ Див. докладніше: *Ковальчук Г. І.* Керівники ВБУ–НБУВ (1918–1998) // *Бібл. вісник.* – 1998. – № 5. – С. 18–28.

⁴⁶ *Соціалістична культура.* – 1941. – № 4. – С. 57–60.

⁴⁷ *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–1941. – К.: НБУВ, 1998. – С. 267.

другого і запланованого третього обов'язкового примірника видань УСРР. З. М. Ільницька як автор проекту вважала, що керувати спеціальними бібліотеками при НДУ повинен директор БАН за погодженням з керівниками відповідних наукових установ Академії. Штати бібліотек склалися працівниками БАН, що входили до складу відділу спеціальних бібліотек БАН, який передбачалося створити; координувала б роботу бібліотек Рада, яка мала складатися з фахівців наукових установ Академії та БАН. Тобто, Положенням передбачалася повна централізація діяльності бібліотек НДУ. Слід сказати, що проект Положення не розглядався на засіданні Президії, оскільки Академія зразу відмовилась від надмірного контролю з боку БАН за складом, формуванням та рухом мережі фондів бібліотек, але цей документ першим заклав принципи та основу взаємодії БАН і спеціальних наукових бібліотек АН. Необхідно зазначити, що цей процес так і не був завершений, хоча це питання порушувалося неодноразово. Останнє дослідження щодо готовності бібліотек НДУ до централізації їх діяльності було здійснене в 1987 р. відділом бібліотекознавства ЦНБ АН УРСР (цю назву Бібліотека мала з 1965 по 1989 р.). За його результатами було прийнято рішення про поглиблення саме функціональної централізації діяльності бібліотек наукових установ на основі впровадження автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів⁴⁸.

Завершуючи огляд основних етапів становлення науково-методичної роботи НБУВ у 20–30-х роках, треба сказати, що цей напрям діяльності Бібліотеки, як і формування бібліотечної мережі Академії, були перервані подіями Великої Вітчизняної війни, і тільки в 50-х роках розгалуженість мережі досягла довоєнних обсягів. Подальшого розвитку науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек Академії, основні напрями, методи, види якого сформувалися на кінець 30-х років ХХ ст., набуло вже після постанови Президії АН УРСР 1946 р. «Про стан бібліотечної справи в системі Академії наук УРСР»⁴⁹, що передбачала створення на базі Бібліотеки як окремої структурної одиниці керівного центру для бібліотек мережі НДУ.

Таким чином, історія діяльності бібліотек науково-дослідних установ НАН України тісно пов'язана зі становленням науково-методичного забезпе-

чення основних напрямів їх роботи, яке з перших років свого існування здійснювала Всенародна бібліотека України як головний науково-дослідний, науково-методичний і координаційний центр для наукових бібліотек України, зокрема академічних.

Науково-методична робота ВБУ спрямовувалась на вдосконалення діяльності як самої Бібліотеки, так і бібліотек НДУ, наукових бібліотек України на основі дослідження актуальних проблем бібліотекознавства, бібліографії і книгознавства, впровадження науково-дослідних розробок, передового досвіду роботи, нововведень у бібліотечну практику, на підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Як писав один з відомих діячів бібліотечної справи того періоду, співробітник Бібліотеки М. І. Сагарда, своєю науково-дослідною роботою ВБУ не тільки вдосконалювала свій внутрішній апарат, а й утворювала й зміцнювала базу для активного виявлення свого значення наукового осередку в бібліотечній справі в Україні⁵⁰.

Усі методичні рішення і рекомендації були результатом науково-дослідної діяльності Бібліотеки, вони ґрунтувались на найновіших досягненнях вітчизняної та зарубіжної бібліотечної теорії, експериментальною базою для їх перевірки та впровадження були бібліотеки України, зокрема наукових установ АН.

Методична допомога Бібліотеки не обмежувалась лише консультаційною роботою, але ВБУ намагалася активно впливати на їх діяльність шляхом підготовки методичних рекомендацій, інструктивно-нормативних документів, інформування про результати науково-дослідних розробок та про передовий бібліотечний досвід на сторінках фахових видань, на наукових конференціях, семінарах, нарадах тощо, підтримувала розвиток ініціативи бібліотек академічних установ.

Методична діяльність Бібліотеки спрямовувалась на вдосконалення роботи бібліотек академічних установ, на впровадження в їх практичну діяльність прогресивних форм і методів бібліотечної роботи. Бібліотека як координаційний і методичний центр не йшла сліпо за бібліотечною практикою, реєструючи її досягнення та недоліки, а активно впливала на роботу бібліотек, розвивала і стимулювала ініціативу бібліотекарів. Найважливішим практичним виявом цього процесу був пошук і освоєння бібліотечних нововведень.

⁴⁸ Основные направления развития централизации библиотек Академии наук Украинской ССР: Отчет о НИР (заключение) / Центр. Науч. б-ка АН УССР. – К., 1987. – С. 22, 32–33. Деп. в ДРНТБ № ГР 5515. Инв. № 028800746985.

⁴⁹ Журнал Бібліотеки Академії наук УРСР. – 1946. – № 2. – С. 1–3.

⁵⁰ Сагарда М. І. Науково-дослідчі завдання Всенародної бібліотеки України // Бібл. зб. – Ч. 2. На науково-бібліотечному фронті УСРР. – К., 1927. – С. 52.